

Näkymätön K & I-kanava

Unescon 23:s yleiskokous on tätä kirjoitettaessa vielä käynnissä Sofiassa Bulgariassa. Minulla oli kunnia osallistua yleiskokouksen työskentelyyn Suomen valtuuskunnan jäsenenä vastualueina pääohjelmat VI Tieteet ja niiden soveltaminen kehitykseen, VII Informaatiojärjestelmät ja tiedon tavoitettavuus sekä X Ihmisen ympäristö sekä maan ja meren luonnonvarat. Yleiskokoustyöskentely on aina antoisaa, koska siinä mieli avartuu ymmärtämään käsiteltäviä kysymyksiä eri maiden erilaisten lähtökohtien kautta. Tällä kertaa työskentelystä sukeutui myös uudenlainen oppimiskokemus, josta olisi aineksia enempiäkin kuin yhteen pääkirjoitukseen.

Yleiskokouksen työjärjestyksen ansiosta osallistuin ensin pääohjelman VII käsittelyyn. Se pitää sisällään PGI:n eli yleisen informaatio-ohjelman (VII.1 ja VII.2) sekä Unescon oman kirjasto-, arkisto- ja informaatiopalvelutoiminnan (VII.3). Puheenvuoroille oli leimallista tyytyväisyys PGI:n rakenteeseen, ja pahoittelu siitä, että (Yhdysvaltain eroamisesta johtuvat) budjettileikkaukset ovat kaventaneet aktiivista toimintaa varsin ankarasti. Yksityiskohdista ja prioriteettien valinnasta ei yksimielisyyttä enää ollut, koska eri kehitysmaaryhmittymät katsoivat tulleen kaltoin kohdelluiksi omien yhteistoimintaverkkojensa kehittämisen kannalta. Niukuuden jakaminen ei ole mikään iloinen asia.

Tuudittautumiseni muiden mukana PGI:n rakenteelliseen erinomaisuuteen loppui akkiheräämiseen pääohjelman VI käsittelyssä. Asioita olivat nyt käsittelemässä suureksi osaksi toiset ihmiset kuin PGI:sta keskusteltaessa ja nämä toiset ihmiset puhuivat tieteellisen tiedon tavoitettavuuden ongelmista ehdottaen pääohjelman VI käytettäväksi niiden ratkaisemiseen.

Pääohjelman VI olennaisena sisältönä on kansallisen tutkimuspotentiaalin ja koulutuksen vahvistaminen sekä alueellisen ja kansainvälisen tutkimusyhteistyön kehittäminen luonnontieteissä (VI.1), teknologiassa ja insinöörityöissä (VI.2) sekä yhteiskunta- ja humanistisissa tieteissä (VI.4). On varsin luonnollista, että tällaisessa ohjelmakokonaisuudessa esiin nousee tietojen vaihtoa ja saantia koskevia näkökohtia, mutta yhtä selvää ei ainakaan minulle ollut se, että Unescon puitteissa keskustelua käydään ikäänkuin PGI olisi tarkoitus itessään ilman kosketuksia tieteenharjoitukseen ja koulutukseen.

On paikallaan tässä muistuttaa lukijaa siitä, että PGI on luonnontieteellisten unionien neuvoston ICSU:n piirissä kehitellyn, sittemmin Unescon UNISIST-ohjelman («Universal Information

System in Science and Technology»), sille vastapainoksi luodun NATIS-ohjelman (National Information Systems) ja vanhimman kirjasto-ohjelman yhteensulauma. Siihen on 1980-luvulla rakennettu sisään myös arkisto-ohjelma RAMP (Records and Archives Management Programme).

Luonnontieteellisen tutkimus- ja koulutus-kapasiteetin vahvistamista koskevista puheenvuoroista kävi ilmi, että nyt Unescon työhön mukaan tulleet monet tutkijat eivät enää tiedä UNISISTista eivätkä tunnista PGI:a tutkimustyötä tukevaksi ohjelmaksi. Se on heidän kokemuspäirinsä ulkopuolella oleva vieras maailma. Kehitysmaiden tutkijoiden kannalta asia on helppo ymmärtää, kun muistetaan monen maan kehitysmättömät kirjasto-olot. Kun kehittyneidenkin maiden muutamia tutkijaa pahoittelivat, että luonnontieteellisen tiedon tehokas käyttöön saaminen on liukunut yhä etäämmäksi tiedeyhteisön hallinnasta, alkoi mielessäni pyöriä tutkijakoulutukseen ja ns. käyttäjäkoulutukseen liittyviä kysymyksiä.

Eikö tutkijakoulutukseen kuulu jäsenetyn informaatiotietoisuuden herättäminen, jos tiedonhakuun kouluttaminen on liikaa pyydetty? Kenet käyttäjäkoulutus tavoittaa? Entä mitkä ovat sen saavutukset?

Kun päästiin yhteiskuntatieteellisen ja humanistisen tutkimus- ja koulutus-kapasiteetin vahvistamiseen tähtäävän ohjelman käsittelyyn, alkoi vyöryä vaatimuksia yhteiskunnallisen dokumentaatio- ja informaatio-ohjelman luomiseksi Wienissä olevan Euroopan keskuksen mallin mukaan alueellisia keskuksina, tämä kaikki tiedeohjelmaan VI sisältyvänä. Olin erottavinani sekä tutkijain että hallintomiesten tiedontarpeiden tulkintoja.

Jotenkin hämmennyneenä totesin kuuntelevani tuttua puhetta 1960-luvulta, silloin luonnontieteilijä- ja insinööripiireissä. Puhuttiin tarpeettoman päällekkäistämisen vähentämisestä, puhuttiin kansainvälisesti kantavasta informaatiosta ja kansallisesti tai alueellisesti merkitsevästä informaatiosta, puhuttiin tiedonsiirto- ja tutkijaverkkojen luomisesta. Yhteiskuntatieteiden merkitys kehityksen ymmärtämiselle ja sen suuntaamiselle tunnustettiin yleisesti. Siksi yhteiskunnallisen ja yhteiskuntatieteellisen tiedon välityksen järjestämiseen haluttiin ryhtiä ja järjestystä. PGI:a ei mainittu kertaakaan.

Keskustelun alkupuolella minua harmitti; keksivät siinä pyörää uudestaan, napisin; kunnes tuli nöyrytyminen sen tosiasian edessä, että kuuntelin vilpiltöntä tiedontarvisijaa. Omat kysymykseni

lähtivät uudelle uralle.

Miten kirjasto- ja informaatiopalvelukanavasta on tullut niin näkymätön kuin se oli Sofiasa? Onko alan professionaalistuminen vienyt hakoteille siinä mielessä, että kaikkine, ehkä erinomaisine järjestelminemme olemme riistäneet käyttäjältä hänen subjektiivensa ja siten rakentaneet näkymättömän muurin hänen ja hänen tarvitsemansa tiedon välille? Olemmeko kehittäneet professionaalisen arvomaailman, joka on vääristynyt itseriitaisuudeksi niin, että näemme käyttäjän vain kehittämiemme palvelujen objektina? Sofiasa kuului subjektin sanottava.

Palasin hakemaan vastausta aiempaan kysymykseeni informaatiotietoisuuden herättämisestä. Sen täytyy kuulua niille, joiden tehtävänä on opettaa tieteenalan substanssia. Keinojen opettaminen saa merkityksen vasta, kun tuo tietoisuus on herännyt. Keinovarannon tulee toki ol-

la valmiina käytettäväksi.

Kotiin palattua osui käteeni Rudolf Blumin »Bibliographia» (engl. käännös 1980). Hän kertoo (s. 51) Valentin Heinrich Vogelista, joka v. 1670 kirjoitti, että hyvän opetuksen tärkeimpänä osana pidetään tietoa hyvistä kirjoista. Siihen liittyy omalla painollaan *modus parandae librorum peritiae* eli menetelmä tuottaa kirjoja koskevaa asiantuntevaa tietoa. Sofiasa ymmärtämäni ei todellakaan ollut mikään uusi oivallus.

Runsaassa 300:ssa vuodessa on tekninen kehitys johtanut työnjakoon opetuksen sekä tutkimuksen ja bibliografisen menetelmän käytön välillä. Työnjako näyttää uhkaavasti etäännyttäneen osapuolet toisistaan. Uuteen lähentymiseen tarvitaan kummankin osapuolen ponnisteluja.

Tampereella 5. 11. 1985

Marjatta Okko